

KS. LESZEK ADAMOWICZ

Lublin

PRZYNALEŻNOŚĆ DO KOŚCIOŁA *SUI IURIS* WEDŁUG OBOWIĄZUJĄCEGO PRAWA KOŚCIELNEGO

Chrzest jako brama sakramentów (KPK 1983, kan. 849) powoduje narodzenie do nowego życia w Chrystusie i z Jego woli konieczny jest do zbawienia, tak jak Kościół, do którego chrzest wprowadza (KKK, nr 1277).

Owoce chrztu jest bogata rzeczywistość, która zawiera: odpuśczenie grzechu pierwotnego i wszystkich grzechów osobistych; narodzenie do nowego życia, poprzez które człowiek staje się przybranym dzieckiem Bożym, członkiem Chrystusa i świątynią Ducha Świętego. Przez chrzest następuje wcielenie do Kościoła, Ciała Chrystusa, i każdy ochrzczony ma udział w kapłaństwie Chrystusa (KKK, nr 1279; CCEOr, kan. 675 § 1). Chrzest jest więc sakramentem wspólnototwórczym, poprzez który wspólnota kościelna odradza się poprzez włączenie do niej nowych członków.

Wraz z przyjęciem chrztu człowiek staje się osobą w Kościele oraz podmiotem praw i obowiązków. (KPK 1983, kan. 96). Tę samą zasadę podaje Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich w pierwszym spośród kanonów dotyczących praw i obowiązków wspólnych wszystkim chrześcijanom: „Chrześcijanami są ci, którzy przez chrzest wszczępieni w Chrystusa, zostali ukonstytuowani jako Lud Boży i stawszy się z tej racji na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego posłannictwa Chrystusa, zgodnie z własną każdego pozycją, są powołani do wypełniania misji, jaką Bóg powierzył pełnić Kościołowi w świecie” (CCEOr, kan. 7 § 1; por. KPK 1983, kan. 204 § 1). Przyjęcie sakramentu chrztu jest więc wszczępieniem w Kościół Chrystusowy. Należy pamiętać jednak, że jest to włączenie nie w abstrakcyjną grupę ludzi, ale także w konkretną wspólnotę, znajdującą swoje urzeczywistnienie także w Kościele lokalnym, a zatem także w konkretnym Kościele *sui iuris* (por. Tytuł II CCEOr).

Stąd też przyjęcie chrztu powoduje również zawiązanie węzła o charakterze prawnym, który dotyczy przede wszystkim nabycia praw i obowiązków oraz przypisania osoby do konkretnego Kościoła *sui iuris*.

Kluczowym więc zagadnieniem związanym z powyżej zasygnalizowanym aspektem sakramentu chrztu jest odpowiedź na pytanie: jakimi zasadami kieruje się Kościół, gdy chodzi o przynależność chrześcijan (katolików) do Kościołów *sui iuris*?

I. POJĘCIE OBRZĄDKU I KOŚCIOŁA *SUI IURIS* W PRAWIE KANONICZNYM

Dla jasnego przedstawienia problemu zajmiemy się najpierw wyjaśnieniem pojęć „obrzadek” i „Kościół *sui iuris*”.

1. Pojęcie obrzadku

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. nie podaje definicji obrzadku. Znać ją natomiast możemy w kan. 28 § 1 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich. Według tego kanonu „obrzadek jest dziedzictwem liturgicznym, teologicznym, duchowym i dyscyplinarnym, które wyróżnia się poprzez kulturę i historię ludzi; to dziedzictwo wyraża się poprzez sposób życia wiary każdego Kościoła *sui iuris*”¹. Jest to z pewnością rozwinięciem myśli Soboru Watykańskiego II, który w Dekrecie o Kościołach Wschodnich katolickich *Orientalium Ecclesiarum* (DKW) stwierdza, że Kościoły Wschodu i Zachodu różnią się częściowo między sobą tzw. obrzadkami, mianowicie liturgią, karnością kościelną i spuścizną duchową². Oba wyżej wspomniane dokumenty Kościoła wspominają o elementach wyróżniających poszczególne obrzadki. Są to: obrzędy liturgiczne, dziedzictwo duchowe i normy dyscyplinarne. Do tych wyróżników Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich z 1990 r. dodaje dwa dalsze: kulturę i czynniki historyczne³. Wspólnymi natomiast elementa-

¹ „Ritus est patrimonium liturgicum, theologicum, spirituale et disciplinare cultura ac rerum adiunctis historiae populorum distinctum, quod modo fidei vivendae uniuscuiusque Ecclesiae sui iuris proprio exprimitur”.

² Por. DKW 3.

³ Czynniki historyczne, które wpłynęły na zróżnicowanie obrzadków, omawia m.in. I. Skubiś w dwóch artykułach: *Rodzaje obrzadków w Kościele* („Częstochowskie Studia Teologiczne”, 4(1976) s. 313-316) i *Podstawowe pojęcia dotyczące obrzadków* (tamże, 6(1978), s. 315 n).

mi są wiara, życie sakramentalne i zwierzchnictwo Biskupa Rzymu⁴. Biorąc pod uwagę powyższe racje, prawodawca – nawiązując do wcześniej (tj. od dnia 21 listopada 1952 r.) obowiązującego prawa⁵ – wymienia pięć tradycji: aleksandryjską, antiocheńską, armeńską, chaldejską i konstantynopolitańską, z których wywodzą się poszczególne obrządki. Z pewnością należy dołączyć do tej listy tradycję zachodnią⁶. Dobrym określeniem starożytnych tradycji wydaje się termin użyty przez E. Eida w prezentacji Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich Ojcom synodalnym podczas Synodu Biskupów w 1990 r. W przemówieniu do Ojców synodalnych mówił on o pięciu wschodnich Matkach-Kościołach czy Początkowych Obrządkach, z których wywodzi się obecnie 21 samodzielnych Kościołów obrządkowych *sui iuris*⁷.

Można więc stwierdzić, że obrządek w znaczeniu prawnym jest szczególnym sposobem wyrażania katolickiej wiary przez wspólnotę wiernych, których łączy to samo dziedzictwo liturgiczne, teologiczne, duchowe i dyscyplinarne, ukształtowane w konkretnych warunkach kulturowych i historycznych.

Na zakończenie tej części naszych rozważań należy wreszcie podkreślić równość wszystkich obrządków, wyraźnie zadeklarowaną w dokumentach Vaticanum II, a mianowicie w Dekrecie o Kościołach Wschodnich katolickich i Konstytucji o liturgii *Dei verbum* (KL)⁸.

⁴ Por. E. P r z e k o p, *Kościół partykularny i obrządek w pracach Papieskiej Komisji do Reformy Kodeksu Wschodniego Prawa Kanonicznego*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 25 (1978) z. 5, s. 65.

⁵ Por. P i u s XII, *Litterae apostolicae motu proprio datae „Postquam Apostolicis Litteris de religiosis, de bonis Ecclesiae temporalibus, de verborum significatione pro Ecclesiis Orientalibus*, 9 II 1952, AAS 44(1952), s. 65-150, kan. 303 § 1, n. 1°.

⁶ CCEO, kan. 28 § 2. Por. B e n e d i c t u s XIV, *Constitutio apostolica Allatae sunt*, 26 VII 1755, § 3. Papież ten jednak niezbyt precyzyjnie odróżnia obrządek w znaczeniu liturgicznym i w znaczeniu prawnym. Precyzuje to dopiero Pius IX w Liście apostolskim *Non sine gravissimo* z 24 II 1870 r. (CL II 571 d).

⁷ Por. E. E i d, *The Nature and Structure of the Oriental Code*, [w:] *The Code of Canons of the Oriental Churches. An Introduction*, wyd. C. Gallagher, Rome 1991, s. 34 (Tekst łaciński: „L’Osservatore Romano”, z 27 X 1990, s. 7).

⁸ DKW 3; KL 4. Równość obrządków została po raz pierwszy formalnie uznana w dokumentach Kościoła dopiero w roku 1894 (30 XI) w encyklice Leona XIII *Orientalium dignitas* (CICFontes, n. 627).

2. Pojęcie Kościoła „*sui iuris*”

O ile pojęcie obrządku było i jest wieloznaczne (pojęcie prawne i liturgiczne), o tyle pojęcie Kościoła *sui iuris* wydaje się być bardziej doprecyzowane w obowiązującym prawodawstwie Kościoła.

Kan. 27 CCEO^r jest znowu „osamotniony”. W KPK z 1983 r. nie ma bowiem definicji, czym jest Kościół „samodzielnego obrządku” (*Ecclesia rituali sui iuris*)⁹. Kanon ten stanowi: „Wspólnota chrześcijan hierarchicznie ukonstytuowana według prawa, którą jako *sui iuris* wyraźnie lub milcząco uznała najwyższa władza w Kościele, w tym Kodeksie jest nazywana Kościołem *sui iuris*”¹⁰. Jest to natomiast wyraźne nawiązanie do cytowanego już dokumentu Piusa XII z 1952 r.¹¹ Prawodawca więc podkreśla z jednej strony pewną samodzielność Kościoła *sui iuris*, z drugiej strony jednak akcentując możliwość uznania tej samodzielności jedynie przez najwyższą władzę Kościoła.

Aby lepiej wyjaśnić omawiane pojęcie, można odwołać się do koncepcji trzystopniowego modelu Kościoła. Według niektórych kanonistów (G. Nedungatt, J. Faris) współcześnie można z powodzeniem powrócić do następującego modelu Kościoła:

1. poziom najwyższy – Kościół powszechny, z Biskupem Rzymu i Kolegium Biskupów jako władzą;
2. poziom pośredni – Kościół *sui iuris*, tzn. grupa diecezji (eparchii) częściowo samodzielna, z własną władzą (hierarchią);
3. poziom najniższy – diecezja (eparchia), z biskupem jako głową¹².

Jeśli chodzi o Kościół łaciński, to poziomy 1. i 2. zlewają się, gdyż Biskup Rzymu jest równocześnie głową Kościoła łacińskiego *sui iuris* (Patriarchą Zachodu). Natomiast w katolickich Kościołach wschodnich wyraźnie zachowała się ta trzystopniowość. Literatura po 1990 r. wymienia 21 Kościołów

⁹ KPK 1983, kan. 111 § 2.

¹⁰ „Coetus christifidelium hierarchia ad normam iuris iunctus, quem ut *sui iuris* expresse vel tacite agnoscit suprema Ecclesiae auctoritas, vocatur in hoc Codice Ecclesia *sui iuris*”.

¹¹ Por. kan. 303 § 1, n. 1°.

¹² Por. G. N e d u n g a t t, *Ecclesia universalis, particularis, singularis*, „Nuntia”, 2(1976) 75-87; J. F a r i s, *The Eastern Catholic Churches: Constitution and Governance. According to the Code of Canons of the Eastern Churches*, New York 1992, s. 140-142; t e n z e, *The Communion of Catholic Churches Terminology and Ecclesiology*, Brooklyn 1985.

sui iuris, składających się z jednej lub kilku eparchii, a nawet metropolii¹³. Kościoły te cieszą się różnym stopniem hierarchicznego rozwoju. Biorąc pod uwagę to właśnie kryterium, prawodawca przewiduje następujące rodzaje Kościołów: Kościół patriarchalny,¹⁴ Kościół arcybiskupi większy¹⁵, Kościół metropolitalny *sui iuris*¹⁶, pozostałe Kościoły¹⁷.

Są to następujące Kościoły:

(A) z tradycji Aleksandryjskiej:

- 1) koptyjski (patriarchat)
- 2) etiopski (metropolia *sui iuris*)

(B) z tradycji Antiocheńskiej:

- 3) malankarski (metropolia *sui iuris*)
- 4) maronicki (patriarchat)
- 5) syryjski (patriarchat)

(C) z tradycji Chaldejskiej:

- 6) chaldejski (patriarchat)
- 7) syro-malabarski (arcybiskupstwo większe)¹⁸

(D) z tradycji Konstantynopolańskiej, czyli Bizantyjskiej:

- 8) albański (inny)
- 9) białoruski (inny)
- 10) bułgarski (inny)
- 11) chorwacki (inny)
- 12) grecki (inny)
- 13) italo-albański (inny)
- 14) melchicki (patriarchat)
- 15) rosyjski (inny)
- 16) rusiński (metropolia *sui iuris*)

¹³ Poniżej zamieszczony wykaz Kościołów *sui iuris* podają m.in.: F a r i s, *The Eastern Catholic Churches*, s. 150; E i d, *The Nature*, s. 34-35. Na ten temat zob. również: M. B r o g i, *Strutture delle Chiese Orientali sui iuris secondo il CCEO*, „Apollinaris” 65 (1992), s. 299-312; t e n ż e, *Le chiese sui iuris nel Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, „Revista española de derecho canónico”, 48(1991), s. 517-544.

¹⁴ CCEOr, kan. 55-150.

¹⁵ CCEOr, kan. 151-154.

¹⁶ CCEOr, kan. 155-173.

¹⁷ CCEOr, kan. 174-176.

¹⁸ Kościół syro-malabarski do końca 1993 r. był Kościołem metropolitalnym *sui iuris*. Jan Paweł II podniósł go do rangi arcybiskupstwa większego pod nazwą Ernakulum-Angamaly. Por. I o a n n e s P a u l u s II, *Constitutio apostolica Quae maiori*, 16 XII 1992, AAS 85(1993), s. 398-399.

- 17) rumuński (metropolia *sui iuris*)
- 18) słowacki (inny)
- 19) ukraiński (arcybiskupstwo większe)
- 20) węgierski (inny)
- (E) z tradycji ormiańskiej [armeńskiej]
 - 21) ormiański [armeński] (patriarchat)
- (F) z tradycji łacińskiej
 - 22) łaciński (patriarchat).

W związku z powyższym wydaje się oczywiste, że przypisanie (przynależność) do obrządku należy rozumieć w sensie przypisania do Kościoła *sui iuris*, co zostało wyraźnie określone w kan. 29-38 CCEO^r oraz w kan. 111 i 112 KPK z 1983 r.

II. KRYTERIA PRZYNALEŻNOŚCI DO OBRZĄDKU (KOŚCIOŁA *SUI IURIS*) W ROZWOJU HISTORYCZNYM

Zanim omówimy normy zawarte we współczesnym Corpus Iuris Canonici, najpierw trzeba wspomnieć, jak kształtowały się normy w przeszłości. Pozwoli nam to w miarę precyzyjnie określić zasady, którymi kierował się Kościół w poszczególnych okresach, a co za tym idzie – ułatwi praktykom określenie przynależności obrządkowej poszczególnych osób.

1. Okres przed Kodeksem Prawa Kanonicznego z 1917 r.

W okresie przedkodeksowym zasadnicze kryteria przynależności do obrządku zostały podane w konstytucjach papieża Benedykta XIV: *Etsi pastoralis*¹⁹ i *Praeclaris*²⁰ oraz w encyklice *Demandatam caelitus*²¹. Godny podkreślenia jest w tym miejscu także dekret Kongregacji Rozkrzewiania Wiary *Ad graves*, zwany również *Konkordią*, a dotyczący relacji międzyobrzędkowych w Galicji²².

¹⁹ B e n e d i c t u s XIV, Constitutio apostolica *Etsi pastoralis*, 26 V 1742, CICFontes, n. 328.

²⁰ B e n e d i c t u s XIV, Constitutio apostolica *Praeclaris*, 18 III 1746, CICFontes, n. 366.

²¹ B e n e d i c t u s XIV, Epistulae encyclicae, *Demandatam caelitus*. 24 XII 1743, CICFontes, n. 338.

²² S. Congregatio de Propaganda Fide, Decretum *Ad graves*, 6 X 1863, CICFontes, n. 4859.

Benedykt XIV w swoich dokumentach głosił zasadę, że przynależność do obrządku związana jest z ceremonią chrztu²³. Zasada ta jednak wiązała się z zagadnieniem legalności sprawowania chrztu przez szafarzy odpowiednich obrządków²⁴. I tak wspomniany dokument rozpatruje następujące przypadki:

- a) dzieci zrodzone w małżeństwach, w których oboje rodzice byli obrządku wschodniego, należały do obrządku wschodniego, chyba że inaczej postanowili rodzice za zgodą ordynariusza²⁵;
- b) dzieci zrodzone z ojca obrządku łacińskiego i matki obrządku wschodniego dziedziczą obrządek ojca²⁶;
- c) dzieci zrodzone z ojca obrządku wschodniego i matki łacinniczki mogą zostać włączone przez chrzest do obrządku wschodniego; mogą również za zgodą obojga rodziców zostać włączone do obrządku łacińskiego²⁷.

Zagadnieniem przynależności do obrządku Benedykt XIV zajął się również w encyklice *Demandatam* przy okazji omawiania problemów związanych z tzw. *Latinizantes*, tzn. katolików pochodzących z rodziców obrządku wschodniego, którzy z braku kapłanów własnego obrządku przyjęli chrzest z rąk kapłanów obrządku łacińskiego²⁸. Papież dla uporządkowania tego problemu postanowił, że *Latinizantes*, którzy przyjęli chrzest przed wydaniem tejże encykliki, mają złożyć oświadczenie przed wyznaczoną osobą, do którego obrządku decydują się należeć. Jeśli chodzi o dzieci osób deklarujących przynależność obrządkową, to w przypadku zgodnej decyzji rodziców oczywiście przyjmują ten sam obrządek co oni, w pozostałych natomiast przypadkach przyjmują obrządek ojca²⁹.

²³ Por. P a ł k a, *Przynależność do obrządku i jego zmiana w świetle nowych przepisów Kościoła*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 10 (1963), z. 4, s. 85.

²⁴ „Infantes ad eius Parochi iurisdictionem pertinent, cuius ritus sunt baptizati, cum per Baptismum fiat suscepti ritus Graeci, vel Latini professio; ita ut ad Latinum ritum spectent qui latinis caeremoniis baptizati fuerint; qui vero ritu Graeco Sacramentum Baptismi susceperint, in Graecorum numero sunt habendi” (*Etsi pastoralis*, § II, n. XI).

²⁵ „Infantes nati ex Patre, et Matre Graecis, ritu Graeco, nisi aliter Parentes, accedente Ordinarii consensu, voluerint, baptizari debent” (*Etsi pastoralis*, § II, n. VIII).

²⁶ „Nati vero ex Patre Latino, et Matre Graeca, Latinis sunt caeremoniis baptizandi; proles enim sequi omnino debet Patris ritum, si sit Latinus” (*Etsi pastoralis*, § II, n. IX).

²⁷ „Si vero Pater sit Graecus, et Mater Latina, liberum erit eidem Patri, ut Proles, vel ritu Graeco baptizetur, vel etiam ritu Latino, si Uxor Latina praevaluerit, id est si in gratiam Uxor Latiniae, consenserit Graecus pater, ut Latino ritu baptizetur” (*Etsi pastoralis*, § II, n. X).

²⁸ Por. S k u b i ś, *Podstawowe pojęcia dotyczące obrządków*, s. 331.

²⁹ *Demandatam*, § 16-18; por. *Praeclaris*, n. 366, s. 17.

W okresie przedkodeksowym dla katolików zamieszkujących w Galicji istotnym była tak zwana *Konkordia*, czyli dekret Kongregacji Rozkrzewiania Wiary z 6 X 1863 r., który powstał w drodze uzgodnień między biskupami łacińskimi i wschodnimi prowincji lwowskiej³⁰. Według norm w niej zawartych dzieci zrodzone w małżeństwach mieszanych obrządkowo przyjmują obrządek według płci: dziewczynki idą za obrządkiem matki, chłopcy za obrządkiem ojca³¹. Wyjątek stanowiły małżeństwa duchownych obrządku wschodniego, w których wszystkie dzieci „dziedziczyły” obrządek po ojcu³².

2. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 roku

W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. sprawę przynależności do obrządku regulowały kan. 98 § 1 i 756 wraz z jego wykładnią zawartą w odpowiedzi Komisji Interpretacyjnej z 1919 r.

W Kodeksie tym utrzymana została zasada, że udzielenie chrztu, na sposób uroczysty³³, decyduje o włączeniu do konkretnego obrządku³⁴. Kryterium legalności udzielanego chrztu prawodawca podaje w kanonach dotyczących tego sakramentu, podtrzymując zasadę, że:

- a) dzieci powinny zostać ochrzczone w obrządku rodziców³⁵;
- b) w małżeństwach mieszanych obrządkowo dzieci przyjmują obrządek ojca, chyba że zostały utrzymane normy specjalne³⁶; na mocy tej normy utrzymane zostały m.in. przepisy zawarte w *Konkordii*;
- c) w przypadku małżeństw z niekatolikami dzieci zawsze przyjmują obrządek strony katolickiej³⁷.

³⁰ Por. I. S k u b i ś, *Zagadnienie zmiany obrządku od bulli pap. Mikołaja V „Pervenit ad Nos” (1448) do wydania Kodeksu Prawa Kanonicznego (1917)*, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, 5(1977), s. 284.

³¹ „In posterum ubique proles e matrimoniis mixtis ritus progenitae educabuntur in ritu parentum iuxta sexum” (*Ad graves*, D, c).

³² „In matrimoniis tamen clericorum Ruthenorum abhinc universa proles sequi debet ritum patris” (tamże).

³³ Za takim rozumieniem opowiada się m.in. P. Pałka (*Przynależność*, s. 85).

³⁴ „Inter varios catholicos ritus ad illum quis pertinet, cuius caeremoniis baptizatus fuit”. (KPK 1917, kan. 98 § 1).

³⁵ „Proles ritu parentum baptizari debet” (KPK 1917, kan. 756 § 1).

³⁶ „Si alter parentum pertineat ad ritum Latinum, alter ad Orientalem, proles ritu patris baptizetur, nisi aliud iure speciali cautum sit” (KPK 1917, kan. 756 § 2).

³⁷ „Si unus tantum sit catholicus, proles huius ritus baptizanda est” (KPK 1917, kan. 756 § 3).

Kodeks wymienia również trzy sytuacje, w których obrządek przyjętego chrztu nie decyduje o obrządku ochrzczonego³⁸. Prawodawca podaje następujące wypadki:

- a) gdy ktoś z konieczności (*ob gravem necessitatem*) został ochrzczony przez szafarza innego obrządku, niż powinno to mieć miejsce (np. gdy brak kapłana właściwego obrządku, a chrztu nie można odłożyć)³⁹;
- b) gdy chrzest został udzielony przemocą lub podstępem (*forte vel fraude*)⁴⁰;
- c) gdy chrzest został udzielony na podstawie dyspensy Stolicy Apostolskiej (*ex dispensatione apostolica*)⁴¹.

W tych trzech przypadkach więc osoba została włączona nie do obrządku, w którym faktycznie przyjęła chrzest, ale do obrządku, w którym powinna ten sakrament przyjąć⁴².

3. Zasady zawarte w motu proprio „*Cleri sanctitati*”

W czasie opracowywania kodyfikacji dla katolickich Kościołów wschodnich papież Pius XII promulgował cztery dokumenty, wśród których znalazło się także motu proprio *Cleri sanctitati* z 2 czerwca 1957 r.⁴³, które w kan. 6-15 reguluje zagadnienie przynależności do obrządku.

Dokument podtrzymuje zasadę Kodeksu z 1917 r., że legalne udzielenie chrztu decyduje o włączeniu do konkretnego obrządku⁴⁴. Z treści kanonu usunięty został wyraz *catholicos* jako określenie, o jaki obrządek chodzi (a więc norma ta dotyczy również obrządku niekatolickiego)⁴⁵. Druga zmia-

³⁸ P a ł k a, *Przynależność*, s. 86.

³⁹ KPK 1917, kan. 98 § 1.

⁴⁰ Ta sytuacja zachodzi również wtedy, gdy rodzice zlecieli chrzest swojego dziecka „nieprawemu” szafarzowi. Por. Odpowiedź Komisji Interpretacyjnej z 16 X 1919 r. (AAS 11 (1919), s. 478).

⁴¹ KPK 1917, kan. 98 § 1.

⁴² Por. P a ł k a, *Przynależność* s. 86.

⁴³ Pius XII, *Litterae apostolicae motu proprio datae „Cleri sanctitati” ad venerabiles fratres Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, coeterosque locorum Hierarchas Ecclesiarum Orientalium, pacem et communionem cum Apostolica Sede habentes: de ritibus orientalibus, de personis pro Ecclesiis Orientalibus*, 15 VIII 1957, AAS 49(1957), s. 433-603.

⁴⁴ „Inter varios ritus ad illum quis pertinet, cuius caeremoniis legitime baptizatus fuit” (*Cleri sanctitati*, kan. 6 § 1).

⁴⁵ Por. S k u b i ś, *Podstawowe pojęcia*, s. 315-340.

na dotyczy dołączenia przysłówka *legitime* na wskazanie zasad, według których należy kierować się wybierając ryt ceremonii udzielenia tego sakramentu. Prawodawca jednak nie precyzuje zasad legalności udzielania chrztu, utrzymując tym samym w mocy normy Kodeksu z 1917 r., natomiast w dalszej części kanonu ujęte zostały trzy wyjątki, które nie powodują związania ceremonii chrztu z przynależnością do obrządku⁴⁶. Są to wyjątki następujące:

- a) gdy ktoś z konieczności (*ob gravem necessitatem*) został ochrzczony przez szafarza innego obrządku, niż powinno to mieć miejsce (np. gdy brak kapłana właściwego obrządku, a chrztu nie można odłożyć);
- b) gdy chrzest został udzielony podstępem (*ob fraudem*);
- c) gdy chrzest został udzielony z powodu zaistnienia słusznej przyczyny w innym obrządku na podstawie zgody własnego hierarchy (*ob aliam iustam causam de licentia propriae Hierarchiae*).

Następnie prawodawca zajmuje się przynależnością do obrządku osób nawiązujących wspólnotę z Kościołem katolickim. W kan. 11 mowa jest o ochrzczonych akatolikach, którym zaleca się zachowanie swojego obrządku⁴⁷, natomiast kan. 12 dotyczy niewierzących, którzy mogą swobodnie wybrać obrządek⁴⁸.

Motu proprio *Cleri sanctitati* uzupełnia więc i częściowo modyfikuje normy zawarte w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r.

4. Sobór Watykański II (Dekret „*Orientalium Ecclesiarum*”)

Sobór Watykański II w Dekrecie o Kościołach Wschodnich Katolickich *Orientalium Ecclesiarum*⁴⁹ sprawę przynależności do obrządku porusza jedynie w kontekście włączania się ochrzczonych akatolików do wspólnoty Kościoła katolickiego. Ojcowie soborowi zdecydowali, zmieniając tym samym normy zawarte w *Cleri sanctitati*, że „[...] włączający się do pełnej wspólnoty

⁴⁶ *Cleri sanctitati*, kan. 6 § 2. Por. S k u b i ś, *Podstawowe pojęcia*, s. 332-333; P a ł k a, *Przynależność*, s. 86-87.

⁴⁷ „Baptizati acatholici ritus orientalis, qui in catholicam Ecclesiam admittuntur, ritum quem maluerint amplecti possunt; optandum tamen ut ritum proprium retineant” (*Cleri sanctitati*, kan. 11 § 1).

⁴⁸ „Infidelis catholicam amplectens fidem libere potest ritum eligere” (tamże, kan. 12).

⁴⁹ *Decretum de Ecclesiis orientalibus catholicis „Orientalium”*, 21 XI 1964, AAS 57 (1965), s. 76-89; tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 1968.

katolickiej, mają wszędzie zatrzymywać własny obrządek i pielęgnować go oraz według swych sił zachowywać”⁵⁰.

III. ZASADY PRZYNALEŻNOŚCI DO KOŚCIOŁA *SUI IURIS* W AKTUALNYM PRAWIE.

W okresie posoborowym dokończono reformy prawodawstwa. W 1983 r. Jan Paweł II promulgował nowy Kodeks Prawa Kanonicznego dla Kościoła łacińskiego⁵¹, a w 1990 r. Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich⁵². Oba Kodeksy regulują sprawę przynależności do obrządku – KPK 1983 w kan. 111, CCEOr w kan. 29-30 i 37.

1. *Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku*

Kodeks Prawa Kanonicznego dla Kościoła łacińskiego, promulgowany 25 stycznia 1983 r., zaczął obowiązywać wraz z I niedzielą Adwentu tegoż roku. Prawodawca, omawiając w Księdze I *Normy generalne* status osób fizycznych, w kan. 111 zajmuje się przynależnością katolików do Kościoła łacińskiego lub „Kościoła innego samodzielnego obrządku”. Prawodawca podtrzymuje zasadę, że przynależność tę nabywa się wraz z przyjęciem sakramentu chrztu. Nie zajmuje się natomiast nabyciem przynależności w związku z włączeniem do Kościoła katolickiego ochrzczonego akatolika.

W przypadku przyjmujących chrzest, którzy nie ukończyli czternastego roku życia, zasadą jest, że ich przynależność obrządkowa zależna jest od obrządku rodziców. Można tu wyróżnić następujące przypadki:

- a) oboje rodzice należą do Kościoła łacińskiego – dziecko należy do Kościoła łacińskiego;
- b) jedno z rodziców należy do Kościoła łacińskiego wtedy:
 - jeżeli oboje rodzice się na to zgadzają – dziecko należy do Kościoła łacińskiego;
 - jeżeli brak zgodności – dziecko należy do obrządku ojca⁵³.

⁵⁰ DKW 4.

⁵¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. promulgatus*, AAS 75 (1983), s. II.

⁵² *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 82 (1990), s. 1045-1363.

⁵³ Kan. 111 § 1: „Ecclesiae latinae per receptum baptismum adscribitur filius parentum, qui ad eam pertineant vel, si alteruter ad eam non pertineat, ambo concordii voluntate

Warto zauważyć, że kanon ten nie zezwalał na podjęcie przez rodziców zgodnej decyzji włączenia dziecka do Kościoła wschodniego *sui iuris*.

Natomiast osoba, która ukończyła czternasty rok życia, może w sposób wolny zdecydować o przyjęciu chrztu w Kościele łacińskim lub Kościele innego obrządku⁵⁴. W tym przypadku nie ma znaczenia obrządek rodziców⁵⁵.

Charakterystyczną rzeczą w prawodawstwie Kościoła łacińskiego jest brak rozróżnień związanych z faktem, czy rodzice dziecka są małżeństwem, czy oboje są katolikami, jak również Kodeks nie normuje sytuacji, w której mamy do czynienia z dzieckiem porzuconym lub zupełną sierotą, jak również z dzieckiem adoptowanym. Luki te uzupełnia Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich z 1990 r.

2. Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich z 1990 roku

Kodeks z 1990 r. zreformował dyscyplinę wspólną dla wszystkich Kościołów wschodnich *sui iuris*. W zakresie nas interesującym odnowił normy zawarte w *Cleri sanctitati* papieża Piusa XII. Dyscyplina w zakresie przynależności do Kościoła *sui iuris* znajduje się w Tytule II *Kościół sui iuris i obrządku*, a dokładniej w kan. 29-30 i w kan. 37. Również w innych częściach Kodeksu znaleźć można kanony uzupełniające tę problematykę.

Prawodawca konsekwentnie stanowi, że przynależność do Kościoła *sui iuris* nabywa się wraz z przyjęciem chrztu. Kan. 683 stanowi, że chrzest ma być sprawowany według przepisów liturgicznych tego Kościoła, do którego zgodnie z prawem zostanie przypisana osoba ochrzczona⁵⁶.

Prawodawca następnie rozróżnia trzy sytuacje:

- dziecko poniżej czternastego roku życia;
- osoba powyżej czternastego roku życia;

optaverint ut proles in Ecclesia latina baptizaretur; quodsi concors voluntas desit, Ecclesiae rituali ad quam pater pertinet adscribitur”.

⁵⁴ Kan. 111 § 2. „Quilibet baptizandus qui partum decimum aetatis annum expleverit, libere potest eligere ut in Ecclesia latina vel in alia Ecclesia rituali sui iuris baptizetur; quo in casu, ipse ad eam Ecclesiam pertinet quam elegerit”.

⁵⁵ Por. E. S z t a f r o w s k i, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. I, Warszawa 1985, s. 224-225; *The Code of Canon Law. A Text and Commentary*, wyd. The Canon Law Society of America, New York–Mahwah 1985, s. 78-79.

⁵⁶ „Baptismus celebrari debet secundum praescripta liturgica Ecclesiae sui iuris, cui ad normam iuris baptizandus ascribendus est”.

- ochrzczony akatolik przyjmowany do pełnej łączności z Kościołem katolickim.

a. Dziecko poniżej czternastego roku życia

Prawodawca uważa za osoby małoletnie te, które nie ukończyły osiemnastego roku życia (kan. 909, § 1), ale w odniesieniu do nabycia przynależności do Kościoła *sui iuris* wiekiem jak gdyby dojrzałości, powodującym wolność w podjęciu decyzji, jest wiek lat czternastu.

Jeśli chodzi o dziecko poniżej czternastego roku życia, prawodawca kodeksowy normuje kilka możliwości:

- oboje rodzice są małżonkami katolikami należącymi do tego samego Kościoła *sui iuris*⁵⁷.

Gdy oboje rodzice są związani małżeństwem i są członkami tego samego Kościoła *sui iuris*, dziecko może zostać włączone jedynie do Kościoła, do którego należą rodzice. Ta zasada nie ulega zmianie nawet wtedy, gdy rodzice wyrażają życzenie ochrzczenia w innym Kościele albo nawet taki chrzest nastąpił. Np. oboje rodzice są katolickimi Koptami i nawet gdyby ich dziecko zostało ochrzczone w Kościele etiopskim, zawsze będzie należało do Kościoła koptyjskiego. Przynależność dziecka więc jest tu całkowicie niezależna od woli rodziców. Jest to identyczna norma jak z KPK 1983 r.

- katoliccy rodzice związani małżeństwem należą do różnych Kościołów *sui iuris*⁵⁸

Jeśli w małżeństwie dwojga katolików istnieje różnica przynależności obrządkowej pomiędzy mężem i żoną, wówczas mogą, gdy chodzi o przynależność ich dziecka, wystąpić dwie możliwości:

- jeśli jest zgoda obojga rodziców co do przynależności dziecka, dziecko wraz z chrztem zostaje włączone do tego wspólnie przez nich wybranego Kościoła *sui iuris* – może to być Kościół ojca lub Kościół matki;

⁵⁷ Kan. 29 § 1: „Filius, qui decimum quartum aetatis annum nondum explevit, per baptismum ascribitur Ecclesiae sui iuris, cui pater catholicus ascriptus est; si vero sola mater est catholica aut si ambo parentes concordii voluntate petunt, ascribitur Ecclesiae sui iuris, ad quam mater pertinet, salvo iure particulari a Sede Apostolica statuto”.

⁵⁸ Tamże.

- jeśli brak jednomyślności u rodziców – dziecko zostaje włączone do Kościoła *sui iuris*, do którego należy ojciec (przynależność „dziedziczy” po ojcu).

Kanon ten rozszerza postanowienie kan. 111 § 1 KPK z 1983 r. Norma ta zezwalała na jednomyślny wybór obrządku matki jedynie wówczas, gdy matka należała do Kościoła łacińskiego, a ojciec do jakiegoś Kościoła wschodniego, lecz nie odwrotnie. CCEO uprawnocił możliwość wyboru Kościoła matki także w sytuacji, gdy łacinnikiem jest ojciec, a matka należy do Kościoła wschodniego.

- rodzice są związani małżeństwem, w którym matka jest katoliczką, ojciec niekatolikiem⁵⁹

Przed zawarciem małżeństwa mieszanego oraz przed zawarciem (za dyspensą) małżeństwa z osobą nieochrzczonej strona katolicka ma obowiązek złożyć oświadczenie, w którym m.in. zobowiązuje się dołożyć wszelkich starań, aby wszystkie dzieci zrodzone z tego małżeństwa zostały ochrzczone i wychowane w Kościele katolickim (kan. 814 n. 1)⁶⁰. Jeśli stroną niekatolicką jest matka, ma tu zastosowanie ogólna zasada „dziedziczenia” obrządku po ojcu. Natomiast jeśli to właśnie ojciec jest niekatolikiem, prawodawca decyduje, że dziecko zrodzone z takiego małżeństwa zostaje włączone do Kościoła *sui iuris* matki, niezależnie od tego, jakie jest zdanie ojca (kan. 29 § 1). Jest to konsekwencja także wyżej wspomnianych zobowiązań przedślubnych.

- dziecko jest zrodzone z matki niezamężnej⁶¹

Następnie prawodawca wymienia sytuację, gdy dziecko rodzi się z matki niezamężnej. W takim przypadku dziecko zostaje przypisane do Kościoła *sui iuris*, do którego należy matka (kan. 29, § 2, n. 1)⁶². Intencją prawodawcy

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ Kan. 814: „Licentiam iusta de causa concedere potest Hierarcha loci; eam vero ne concedat nisi impletis condicionibus, quae sequuntur: 1° pars catholica declaret se paratam esse pericula a fide deficienti removere atque sinceram promissionem praestet se omnia pro viribus facturam esse, ut omnes filii in Ecclesia catholica baptizentur et educantur [...]”.

⁶¹ Kan. 29 § 2: „Si autem filius, qui decimum quartum aetatis annum nondum explevit, est: 1° a matre non nupta natus, ascribitur Ecclesiae sui iuris, ad quam mater pertinet [...]”.

⁶² Por. kan. 689 § 2: „Si de filio agitur ex matre non nupta nato, nomen matris inserendum est, si publice de eius maternitate constat aut mater sua sponte scripto vel coram duobus testibus id petit; item nomen patris inserendum est, si eius paternitas probatur aliquo documento publico aut ipsius declaratione coram parochi et duobus testibus facta; in ceteris casibus inscribatur nomen baptizati nulla indicatione de patris aut parentum nomine facta”.

było objęcie tą normą nie tylko dzieci zrodzonych z matek samotnych, lecz także ze wszystkich związków, które nie są ważnym małżeństwem w obliczu Kościoła, a więc także małżeństw niesakramentalnych. Motywacja w pierwszej z wymienionych sytuacji jest oczywista: samotna matka jako jedyna ma wpływ na wychowanie dziecka. W drugiej sytuacji pojawia się pewna trudność natury praktycznej. Wówczas bowiem, gdy matka i ojciec dziecka pozostają we wspólnocie i wspólnie wychowują dziecko, dziecko jest pod wpływem wychowawczym także ojca. Należy jednak jednoznacznie stwierdzić, że taka sytuacja nie może wywierać skutków kanonicznych. Według nauki Kościoła matka pozostaje niezamężna⁶³.

– dziecko zrodzone z nieznanymi rodzicami⁶⁴

Kolejna norma dotyczy dziecka zrodzonego z nieznanymi rodzicami, np. dziecka porzuconego. W takiej sytuacji wpływ na przynależność kościelną dziecka ma przynależność osób, które proszą o chrzest, a tym samym zobowiązały się do jego wychowania. Norma ta może mieć również zastosowanie, gdy wychowanie dziecka zostaje powierzone jakiejś katolickiej instytucji opiekuńczej (np. dom dziecka prowadzony przez siostry zakonne)⁶⁵. Prawodawca decyduje, że w tej sytuacji dziecko zostaje przypisane do Kościoła *sui iuris*, do którego przypisani są ci, którzy prawnie nad nim sprawują opiekę (kan. 29 § 2, n. 2). Natomiast zmiana osób odpowiedzialnych za wychowanie, gdy dziecko jeszcze nie ukończyło czternastego roku życia, pociąga za sobą automatycznie zmianę jego przynależności do Kościoła *sui iuris* (kan. 34).

– dziecko adoptowane⁶⁶

W sytuacji chrztu dziecka adoptowanego nabywa ono przynależność do Kościoła *sui iuris* według tych samych norm, które dotyczą rodziców naturalnych. W takiej sytuacji należy uwzględnić również odpowiednie przepisy dotyczące sposobu sporządzenia aktu chrztu adoptowanego dziecka (por. kan. 698 § 3)⁶⁷. Należy również zauważyć, że adopcja dokonana po chrzcie, ale

⁶³ Por. F a r i s, *The Eastern Catholic Churches*, s. 158-159.

⁶⁴ Kan. 29 § 2: „Si autem filius, qui decimum quartum aetatis annum nondum explevit, est: [...] 2° ignotorum parentum, ascribitur Ecclesiae sui iuris, cui ascripti sunt ii, quorum curae legitime commissus est”.

⁶⁵ Zob. F a r i s, *The Eastern Catholic Churches*, s. 159-160.

⁶⁶ Kan. 29 § 2: „Si autem filius, qui decimum quartum aetatis annum nondum explevit, est [...]: 2° [...] si vero de patre et matre adoptantibus agitur, applicetur § 1”.

⁶⁷ Kan. 689 § 3: „Si de filio adoptivo agitur, inscribantur nomina adoptantium necnon,

przed ukończeniem przez adoptowanego czternastego roku życia, powoduje automatyczną zmianę jego przynależności do Kościoła *sui iuris* (kan. 34).

– dziecko rodziców nieochrzczonych⁶⁸

Należy rozważyć tutaj dwie możliwości, których w ogóle chrzest może zostać udzielony:

1° w przypadku dziecka poniżej siódmego roku życia wymaga się, aby ktoś wziął odpowiedzialność za jego katolickie wychowanie, gdyż musi istnieć uzasadniona nadzieja, że dziecko zostanie wychowane w wierze katolickiej, oraz przynajmniej jedno z rodziców lub prawny opiekun prosi o chrzest lub zgadza się na jego udzielenie (kan. 681, § 1)⁶⁹, z wyjątkiem sytuacji, gdy dziecko znajduje się w niebezpieczeństwie śmierci⁷⁰;

2° w przypadku osoby powyżej siódmego roku życia (a przed ukończeniem czternastu lat) wymaga się ponadto od samego kandydata do chrztu, poza niebezpieczeństwem śmierci, wyrażenia pragnienia przyjęcia chrztu (kan. 682)⁷¹.

W obydwu powyższych sytuacjach dziecko przez chrzest zostaje włączone do Kościoła *sui iuris*, do którego należą ci, którzy przyjęli na siebie obowiązek wychowania go w wierze katolickiej.

saltem si ita fit in actu civili regionis, parentum naturalium ad normam §§ 1 et 2 attento iure particulari”.

⁶⁸ Kan. 29 § 2: „Si autem filius, qui decimum quartum aetatis annum nondum explevit, est [...]: 3° parentum non baptizatorum, ascribitur Ecclesiae sui iuris, ad quam pertinet ille, qui eius educationem in fide catholica suscepit”.

⁶⁹ Kan. 681 § 1: „Ut infans licite baptizetur, oportet: 1° spes habeatur fundata cum in fide Ecclesiae catholicae educatum iri firma § 5; 2° parentes, saltem eorum unus, aut is, qui legitime eorum locum tenet, consentiant”. Kan. 681 § 5: „Infans christianorum acatholicorum licite baptizatur, si parentes aut unus saltem eorum aut is, qui legitime eorum locum tenet, id petunt et si eis physice aut moraliter impossibile est accedere ad ministrum proprium”.

⁷⁰ Kan. 681 § 4: „Infans sive parentum catholicorum sive etiam acatholicorum, qui in eo versatur vitae discrimine, ut prudenter praevideatur moriturus, antequam usum rationis attingit, licite baptizatur”.

⁷¹ Kan. 682 § 1: „Ut infantia egressus baptizari possit, requiritur, ut voluntatem suam baptismum suscipiendi manifestet, sufficienter in veritatibus fidei sit instructus et in vita christiana probatus; admoneatur etiam, ut de peccatis suis doceat”. Kan. 682 § 2: „Infantia egressus, qui in periculo mortis versatur, baptizari potest, si quam de praecipuis veritatibus fidei habet cognitionem et quovis modo intentionem suam baptismum suscipiendi manifestavit”.

b. Osoba powyżej czternastego roku życia

Osoba, która ukończyła czternasty rok życia w sposób wolny może wybrać przynależność do Kościoła *sui iuris*, chyba że prawo partykularne zatwierdzone przez Stolicę Apostolską stanowi inaczej⁷². Prawo partykularne mogłoby ustalić wyższy wiek uprawniający do podjęcia takiej decyzji lub ograniczyć możliwość wyboru Kościoła *sui iuris* do jednej tylko tradycji, np. bizantyjskiej itp.

IV. ZAKOŃCZENIE

Obecnie obowiązujący Corpus Iuris Canonici normuje w sposób wyczerpujący zagadnienie przynależności obrządkowej (przypisania do Kościoła *sui iuris*) katolików. Jest rzeczą znamioną, że normy te, zawarte w obu Kodeksach: Kodeksie Prawa Kanonicznego dla Kościoła łacińskiego z 1983 r. i Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich z 1990 r. dopiero razem wzięte pozwalają na precyzyjne ustalenie przynależności konkretnej osoby. Normy te, *ex natura rei*, można stosować zarówno w odniesieniu do osób przyjmujących chrzest w Kościele łacińskim, jak również w każdym z 21 wschodnich Kościołów *sui iuris*.

Zagadnienie to jest szczególnie ważne zarówno dla zachowania różnorodności tradycji kościelnych, zwłaszcza uchronienia niezbyt licznych Kościołów wschodnich przez latynizacją, lecz także z punktu widzenia ważności i godziwości sprawowania sakramentów. Warto tu przytoczyć chociażby zasadę, według której proboszcz może z urzędu ważnie asystować przy zawieraniu związku małżeńskiego jedynie wtedy, gdy przynajmniej jedno z nupturientów należy do jego Kościoła *sui iuris* (kan. 829 CCEO; kan. 1109 KPK)⁷³, jak

⁷² Kan. 30: „*Quilibet baptizandus, qui decimum quartum aetatis annum explevit, libere potest seligere quamcumque Ecclesiam sui iuris, cui per baptismum in eadem susceptum ascribitur, salvo iure particulari a Sede Apostolica statuto*”.

⁷³ Kan. 829 § 1: „*Hierarcha loci et parochus loci capta possessione canonica officii, dum legitime officio funguntur, intra fines sui territorii ubique valide benedicunt matrimonium, sive sponsi sunt subditi sive, dummodo alterutra saltem pars sit ascripta propriae Ecclesiae sui iuris, non subditi*”. Kan. 829 § 2: „*Hierarcha et parochus personalis vi officii matrimonium solummodo eorum, quorum saltem alteruter sibi subditus est, intra fines suae ditionis valide benedicunt*”. Kan. 1109: „*Loci Ordinarius et parochus, nisi per sententiam vel per decretum fuerint excommunicati vel interdicti vel suspensi ab officio aut tales declarati, vi officii, intra fines sui territorii, valide matrimoniis assistunt non tantum subditorum, sed etiam non subditorum, dummodo eorum alteruter sit ritus latini*”.

również godziwość udzielenia święceń (kan. 748 § 2; kan. 752; kan. 1459 § 2 CCEO^r)⁷⁴.

MEMBERSHIP TO THE CHURCH *SUI GENERIS*
ACCORDING TO THE CURRENT CHURCH LAW

S u m m a r y

From the point of view of the validity of the purely church law it is of crucial importance to define its personal range. One of the basic criterium is membership to the Catholic Church acquired by receiving baptism in the Church or by the formal act of joining a Christian non-Catholic to the full fellowship with the Catholic Church. Such acts of religious character produce also juridic effects in the form of, among other things, being included into a concrete rite and the church *sui iuris*. The principles of that membership are included in the *Code of the Canon Law* of 1983 and in the *Code of the Canons of the Eastern Churches* of 1990. The norms in both codification define the principles in which to acquired membership in relation to various categories of persons, e.g. children to age 14, people above 14; children born to Catholic parents and mixed marriages, and also children of non-baptized persons. The principles which are currently binding continue the legislation of the popes in previous centuries.

Translated by Jan Kłós

⁷⁴ Kan. 748 § 2: „Candidatum sibi subditum alii Ecclesiae sui iuris ascriptum Episcopus eparchialis ordinare non potest nisi de licentia Sedis Apostolicae; si vero de candidato agitur, qui Ecclesiae patriarchali ascriptus est et intra fines territorii eiusdem Ecclesiae domicilium vel quasi-domicilium habet, hanc licentiam etiam Patriarcha concedere potest”. Kan. 752: „litterae dimissoriae mitti possunt ab Episcopo eparchiali proprio ad quemlibet eiusdem Ecclesiae sui iuris Episcopum, non autem ad Episcopum alterius Ecclesiae ac ordinandus, nisi de licentia eorum, de quibus in can. 748, § 2. Kan. 1459 § 2: „Episcopus, qui alicui ordinationem diaconalem vel presbyteralem contra praescripta canonum ministravit, congrua poena puniatur”.